

РИМСКА КЕРАМИКА СА АРХЕОЛОШКОГ НАЛАЗИШТА “СТАРИ ВИНОГРАДИ“ КОД ЧУРУГА

Татјана Рајковић, Београд

У овом раду ће бити речи о римској керамици пронађеној на вишеслојном археолошком налазишту “Стари виногради“ код Чуруга. Ови налази биће типолошки и хронолошки определjeni. Римски импорт на територију Барбарикума биће приказан у светлу историјских догађаја, а дат је и покушај да се укаже и на систем размене добара између римског и варварског света, као и којим путевима је роба стизала у области ван Царства. Такође, указаће се и на потешкоће на које се наишло приликом обраде ове теме.

Кључне речи: римска керамика, Барбари, путеви, трговина.

Локалитет “Стари виногради“ налази се код Чуруга у Бачкој.¹ Заштитна ископавања вршена су у периоду од 1997. до 2002. године (са изузетком 1999). Том приликом констатовани су остаци вишеслојног насеља, чији је живот трајао (са мањим или већим прекидима) од бронзаног доба, преко античког периода, до средњовековног раздобља. Од преко 530 до сада истражених археолошких целина (кућа, јама, ровова) највећи број је, на основу археолошког материјала, определjen у период позног латена (односно 1. в. пре Хр. – 1. в. после Хр.), као и у период 3–4. в., што би указивало да је у овим временским раздобљима живот у насељу био најинтензивнији. Унутар насеља нађено је и неколико гробова датованих у 4., односно 5–6. в. Треба поменути да досад истражена територија (површине око 9.500 m²) чини само мањи део локалитета, чије се укупно распостирање процењује на око 50 ha (Трифуновић и Пашић 2003).

¹ На почетку бих хтела да искористим прилику да захвалим кустосу Музеја Војводине С. Трифуновићу на уступљеном материјалу и несебичној помоћи приликом настајања овог рада, као и др С. Крунић из Музеја града Београда и мр А. Премек на пруженим корисним информацијама везаним за тему.

На почетку треба кратко изложити основне потешкоће на које се наишло приликом израде овог рада.² Наиме, материјал је само уситњен, па је то често представљало сметњу у покушајима да се одређени фрагмент ближе типолошки и хронолошки определи. Такође, проблем представља недостатак налаза који би могли послужити за сигурно датовање у објектима у којима има и римске керамике. Наиме, нису пронађени новац, фибуле, или сличан хронолошки осетљив материјал који би омогућио прецизније датовање налаза (а самим тим и римске керамике) из одговарајућих објеката. Такође, недовољно публикована грађа са локалитета који су на нашем делу територије Барбарикума онемогућава неко ближе поређење нашег материјала и оног са сличних локалитета.

Римска керамика констатована је у око 140 објеката, што би чинило 1/3 од укупног броја. Пронађене су све три основне врсте керамике: стона, кухињска и амбалажна.

Стона керамика

Тера сигилата

Од стоне керамике прво бисмо продискутовали фрагменте тера сигилате пронађене на овом локалитету. Од ове врсте луксузне керамике, која се са релативном лакоћом може датовати, на нашем локалитету углавном је заступљен облик хемисферичне зделе типа Драг. 37. Најбоље очувани комади су 2 половине зделе (сл. 2: 12, 5: 16). Фрагмент приказан на сл. 5: 16 има печат, незнатно оштећен, који нисам успела да растумачим. Међутим, на основу аналогија за ову зделу могло би се претпоставити да потиче из радионице Пфафенофен, што би значило да је она најмлађи примерак тера сигилате са овог локалитета.

Такође, ту је и већим делом очувана здела Драг. 37 са представом гладијатора (сл. 5: 13–15). На основу карактеристичног сегментног штапића који одваја јајница, овај комад могли бисмо приписати мајстору Хеленијусу из Вестерндорфа. Из радионице овог мајстора потиче и комад са представом зеца (сл. 1: 9), што се да закључити такође на основу сегментног штапића. На основу аналогија из околних провинција, са сигурношћу бисмо овом мајстору могли приписати и комад са представом свирача (сл. 5: 17). Из вестерндорфских радионица потичу и комади са листом и јеленом (сл. 1: 13, 11), што бисмо могли да закључимо на основу неких аналогија у постојећој литератури.

Радионици Рајнцаберн би највероватније припадао комад зделе Драг. 37 са делимично очуваним печатом (////INUS) (сл. 1: 1). Ово се да закључити на основу специфичне тамноцрвене боје фактуре и врло

² Сав материјал обрађен у овом чланку налази се у Музеју Војводине.

квалитетног тамноцрвеног премаза, који су карактеристични за производе ове радионице (Bjelajac 1995).

Од глатке тера сигилате са два примерка је заступљен облик Драг. 33 (сл. 8: 5–6). Ова форма се јавља у средњегалским и источногалским радионицама, као и у Рајнцаберну и Вестерндорфу, што одговара периоду од владавине Клаудија до око 250. године. Старији тип ових зделица има конкавне стране, а млађи окомитије, попут наших фрагмената. У Панонији је овај облик најчешћи у доба Хадријана.

Дакле, видели смо да комади тера сигилате са овог локалитета углавном потичу из германских радионица. Радионица Рајнцаберн ради од око 140. до око 230. године, кад се претпоставља њено рушење. Она је била најпродуктивнији центар производње тера сигилате. У односу на раније производне центре, импорт у средњоподунавске провинције је врло велик, посебно у Доњу Панонију, где налаза има подједнако и у цивилним и војним насељима (Bjelajac 1995). Најчешћа форма рељефне тера сигилате је здела типа Драг. 37. Већ око 170. рајнцабернски лончари се селе на исток и оснивају нове радионице у Вестерндорфу и Пфафенофену, на реци Ин у Норику. Активност ових производних центара, који имају врло сличне типове представа са рајнцабернским, траје до око 270. године. Извоз је такође усмерен на исток, и то речним путем – Ином и Дунавом, а налази су углавном ограничени на лимес, док су у унутрашњости провинција ређи (Brukner 1981: 22; Cermanović–Kuzmanović 1982: 27–29; Bjelajac 1995).

Имитације тера сигилате

Од имитација рељефне тера сигилате у Чуругу је пронађен већи комад зделе (сл. 1: 17) произведен у локалној радионици названој “Х”, за коју се за сад не зна где се тачно налазила (претпоставља се негде на територији Доње Паноније). Ова радионица производила је посуде на витлу, које су касније дорађиване руком, тако што је посуда утискивана у калуп не би ли се добили рељефни медаљони. Наш примерак израђен је од пречишћене земље, наранџастог је печења и са траговима наранџастог премаза. На медаљонима су приказане представе из Дионисовог култа (погледати чланак др А. Јовановића о овој посуди, који се налази у овом броју Гласника САД). Осим овог већег комада зделе, пронађена су и два мања (сл. 1: 15–16), од којих један (сл. 1: 15) свакако не припада овој посуди, а сама представа – глава у профилу, наглашеног носа и стилизована медитеранска вегетација – један је од показатеља да комад припада истом типу посуда. Облик ових зделица нема аналогија у римској или домородачкој грнчарији, а представе су класичне теме, типа Хомерови епови и сл., што се објашњава тежњом локалног становништва, које је економски просперирало крајем 3. и почетком 4. века, да се прилагоди римској култури (Brukner 1981: 26). Зделе из ове радионице

налажене су на територији Срема (Бановци, Пећинци, Сирмијум, Шашинци), Славоније (Осјек, Винковци), Босанске Посавине (Босански Брод), у Мачви (Горња Засавина) и Мађарској (Сопијане) (Брукнер 1992).

Зделе

Од облика стоне керамике, зделе су свакако најзаступљенији тип посуђа на овом локалитету. Најбројније су оне које имитирају облике тера сигилате, и то управо тип Драг. 37 (сл. 2: 1–12, 3: 2–5, 4: 1–13, 6: 3–5, 7: 18, 8: 1–2). Има их различитих димензија, боја печенја иде од наранџасте до светлосмеђе, а боје премаза (који је различитог квалитета) од жућкастонаранџасте до светлоцрвене. Наши примерци (код којих степен очуваности допушта ближе опредељење) припадају варијанти ових здела која има полусферичан облик са прстенасто задебљаним ободом и високим прстенастим дном, а украсена је ужлебљеним линијама. Њихово датовање је прилично широко и креће се у периоду од 2. до 4. века (Brukner 1981: 40).

Здела приказана на сл. 8: 4 имитација је облика тера сигилате Драг. 44. У Мађарској је овај тип здела познат под именом „Патка“ тип. Овакве сиво печене и глачане зделе, са прстенастим задебљањем на ободу и на прелазу у доњи конус, у радионицама Аквинкума су налажене са новцем од Веспазијана до Антонина Пија, односно од друге половине 1. в. па све до краја 3. века. Наш примерак бисмо вероватно могли датовати у крај овог периода (Brukner 1981: 40).

За калотасту зделу (сл. 8: 3), наранџасто печену, са црвеним премазом, задебљалог хоризонтално профилисаног обода, на којем су 2 жлеба, нисам нашла одговарајућу аналогију. Зделе оваквог облика, али са много гушће ужлебљеним ободом јављају се у другој половини 1. и у 2. веку, али оне за разлику од нашег примерка имају црносливаст премаз на ободу (Brukner 1981: 96, Т. 91). Такође у 4. веку јављају се зделе са оваквим ободом, али су оне покривене маслинастозеленом глеђи (Брукнер 1995: 96, Т. X). Фактура овог примерка зделе говори о њеном могућем датовању у 2–3. век.

У дубљој здели биконичне форме (сл. 3: 1), на основу разгрнутог и закошеног обода, могли бисмо можда препознати неки облик здела са крагном које се датују у крај 1–2. век (Brukner 1981: 90–91, Т. 75, 91/141), а фактура би одговарала 2–3. веку.

Тањири

Овај тип стоне керамике је у Чуругу врло редак. Пронађен је један примерак тањира (сл. 1: 19), са тамноцрвеним премазом и украсом изведенним печаћењем у виду концентричних кружница и розета који чини мотив крста уписаног у круг (због степена очуваности није најјасније). По облику и димензијама овај тањир би можда могао да буде имитација

тзв. помпејанских тањира који се производе од пречишћене земље са премазом на обе стране (попут нашег примерка) у периоду 2–3. века (Brukner 1981: 85). Аналогије за декоративни мотив изведен печаћењем нисам успела да пронађем. Оваква врста посуда спада у луксузно посуђе и део је продукције локалног римског грнчарства (Bjelajac 1992). Иначе, печатни стил цвета када увоз тера сигилате почиње да јењава. Ипак, ова врста керамике врло је разноврсна, како по форми и мотивима, тако и по утицајима под којима је настала, па није увек лако одредити њено порекло (Brukner 1981: 30–32).

Пехари

Фрагментат са сл. 8: 17, светло смеђег печања са црвеним премазом припада пехарима јајасте форме са суженим дном, који често имају барботин украс. Због степена очуваности овог примерка не можемо закључити да ли је то био случај и овде. Овакви пехари су северноиталског порекла и почињу да се производе у 1. веку, у рајнском подручју јављају се и до краја 2. века (Brukner 1981: 30), а нађени су и у Сирмијуму у грнчарским пећима, из чега се види да су израђивани и у радионицама Доње Паноније, али се истовремено и импортују – од времена флавијеваца па до средине 2. века (Премк 1992: 367).

Судови са две или три дршке

На нашем локалитету имамо само 2 уломка која смо могли определити да припадају овој врсти посуда (сл. 3: 8, 8: 9). Фрагмент трбуха (сл. 3: 8) мого би припадати биконичној форми ових судова, који обликом подражавају каснолатенске облике (Брукнер 1981: 41), док фрагмент обода и врата (сл. 8: 9) највероватније припада једном од типова са наглашеним прелазом врата у раме (Brukner 1981: 41, Т. 105).

Овај облик посуда припада хеленистичком културном утицају, а најјачи производни центар у области провинција Паноније, Мезије и Дакије је Аквинкум, а вероватно су израђиване и у Сирмијуму, Мурси и Цibalama (Brukner 1981: 41). Датују се у период 2–3. века.

Крчази

Од затворених облика трпезне керамике нађени су крчази: израђени су углавном од наранџасте или светлосмеђе печене земље. Због уситњености материјала не можемо извести сигурне закључке о њиховом облику, али највероватније су у питању крчази издужене јајасте форме са високим трбухом са једном дршком или две дршке (сл. 6: 2). На очуваним дршкама и комадима трбуха чест је и црвени премаз.

Крчаг представљен на сл. 6: 1 има смеђу траку на прелазу рамена у трбух, што представља латенску традицију: црвено бојене траке које покривају раме или две трећине суда су њен одраз и у употреби су до

краја 3. века (Brukner 1971: 34). Треба поменути и један обод (сл. 8: 14) тракасте профилације који се јавља на италским формама крчага 1. и 2. века.

Кухињска керамика

Лонци

На локалитету “Стари виногради“ пронађено је свега неколико лонаца који припадају производњи римско-провинцијских радионица. Углавном су у питању лонци песковите фактуре и сиве боје печења, што су касноантичке карактеристике (сл. 9: 1–4). Овакви налази у југоисточном делу Паноније јављају се у вилама рустикама и у стратиграфски издвојеном слоју у Сирмијуму у периоду после владавине Валентијана, па све до краја 6. века (Брукнер 1987).

Ту је и лонац који имитира облик питоса (сл. 8: 10) са жлебовима на ободу, који бисмо на основу фактуре могли датовати у 2–3. век.

Поклопци

На овом локалитету пронађен је само један фрагмент, сивог печења и песковите фактуре, који вероватно припада типу дубљих коничних поклопца са дугмастом дршком (сл. 9: 5). Ивица је савијена према отвору и оштро профилисана унутра и споља. Овакав тип поклопца јавља се у Доњој Панонији и околним провинцијама (Brukner 1981: 43).

Амбалажна керамика

Амфоре

Доста уломака амфора пронађено је у различитим објектима на овом локалитету, али су углавном у питању мањи уломци трбуха. Свакако најзначајнији фрагмент је онај приказан на сл. 10: 12, који има печат на дршки, додуше нечитљив у потпуности, али се могу разазнati грчка слова ΗΡΑ///. Ово би указивало да је у питању амфора pointског порекла. Овај тип амфоре, коришћен за транспорт уља, произвођен је на западној обали Црног мора, у Хистрији и Понту. Од половине 2. века ове амфоре постају ниже и здепastiје, боја печења је браон, енгоба је порозна, а на дршки је обавезно печат: такве остају до почетка 4. века, када њихов импорт код нас престаје (Bjelajac 1996). У складу са оваквим опредељењем овог фрагмената, можда бисмо на печату могли препознати име ΗΡΑΚΛΕ, које је врло често на овом типу амфора.

Једини обод амфора пронађен на овом локалитету припада такође амфори израђеној од светлосмеђе глине порозне фактуре са жућкастом енгобом која се отире (сл. 10: 13) . Припада амфори pointског порекла, и

то типу звоноликог отвора, краћег или дужег коничног врата и лоптастог трбуха, који се завршава малим шпицастим дном, док овалне дршке иду од врата до рамена, на којем је (као и на врату) чест натпис изведен црвеном бојом. Прекривене су жућкастом енгобом која се отири. Горњи део трбуха носи чешљасти орнамент. Почетак производње ових амфора је 4. век, а највећи обим производње је у 5. и 6. веку. Центар производње је Хистрија, а служиле су за транспорт уља, а можда и вина и жита. У Сингидунуму се јављају у затвореним целинама прве половине 4. века, а у Виминацијуму крајем 6. века, као и на Царичином граду (Bjelajac 1996: 67–72). Међутим, можда би овај обод припадао амфорама италског порекла, јајасте форме са наглашеним прелазом обода у врат, које су на ободу имале печат радионице. Служиле су за транспорт уља, сосова и суве рибе. Јављају се у 1–2. веку, док се каснија варијанта прати до краја 6. века. У Горњој Мезији их има од последње четвртине 1. века до почетка 2. века (Bjelajac 1996; Brukner 1981).

Једино очувано дно (сл. 5: 9) је кратко, пуно и заобљено и припада амфорама италског порекла израђеним од пречишћене земље, црвено печеним са жућкастобеличастим премазом, а јављају се у последња два века пре Христа до 1. века и служе за транспорт вина (Brukner 1981: 122).

Најчешћи налаз су делови трбуха амфора, али још једном због уситњености налаза не можемо поуздано утврдити који број комада припада једној посуди. Код фрагмената трбуха можемо разликовати два типа: оне светлоцрвеног печења са беличастом и постојаном енгобом нанетом у тањем слоју (сл. 10: 17), и оне наранџастог печења са жућкастом енгобом нанетом у дебљем слоју, која се лако отире (сл. 10: 18). И једна и друга врста имају и ребра.

Пронађено је више фрагмената дршки, и то елипсастог пресека наранџастог или светлоцрвеног печења са енгобом, које не бисмо могли ближе определити, јер се дршке елипсастог пресека јављају на разним типовима амфора италског или локалног порекла (Brukner 1981: 121–126).

Амфоре су због свог специфичног порекла и намене значајне за проучавање романизације локалног становништва у новоосвојеним областима. Наиме, већи број налаза амфора указује на прихваташа римског начина исхране, односно коришћење уља и вина (Bjelajac 1996). На нашем локалитету број амфора није толико велики да би указивао на неки већи извоз њиховог садржаја у ове области, али свакако указује да је између осталог и овај вид римске културе био познат становницима насеља код Чуруга.

Питоси

Као и амфоре, и питоси су прилично чест налаз у објектима на овом локалитету. Ова врста посуђа се јавља у оквиру римске керамике у неколико варијаната: у току 1–2. века, заједно са тамносиво печеним

латенским питосима, јављају се римски, од црвено печене глине са црносмоластим премазом и чешљастим орнаментом на рамену. У 3. веку они задржавају исту форму, али се премаз више не јавља, а и украс је грубље изведен. Питоси 4. века су узаног, равног обода, без жлеба, сиве песковите фактуре са крупним чешљастим орнаментом на ободу и непосредно испод њега (Brukner 1981: 42– 43).

На нашем локалитету, нажалост, није пронађен ниједан већим делом очуван питос, па не бисмо могли извести прецизне закључке о њиховој форми. Комад обода питоса са сл. 10: 6 са црним смоластим премазом свакако бисмо могли определити у период 1–2. века. Остали примерци су наранџасте до црвене боје печења, на прелому сиви и углавном без изразитог жлеба. У фактури као примесу имају углавном песак, као и неку врсту шљунка. Од питоса приказаног на сл. 10: 1 очуван је и фрагмент рамена које носи украс чешљем у виду хоризонталних линија. У Сирмијуму имамо примерке питоса сличних нашим (Parović-Pešikan 1971: 35, Т. XXII/74). За њих се наводи да су чести у Карнунтуму и другим местима у Панонији, а називају се “Pannonian striped pottery”, због украса на трбуху изведеног чешљем, док им је обод црно бојен. Порекло се тражи у келтској традицији. Появљују се у 1. веку и трају све до 3. века. На основу овога, могли бисмо можда да претпоставимо да наши примерци припадају 3. веку.

Римска керамика у Барбарикуму у светлу историјских догађаја

Територију данашње Бачке су почетком наше ере населили Сармати. Извори нам доносе податке о њиховом односу са Римом – чести су њихови упади на територију Рима, који резултују римским казненим експедицијама и покушајима пацификације у циљу обезбеђивања границе Царства успостављене на Дунаву. Тако Јазиги (главно сарматско племе у овој области) већ 69. године упадају у Панонију, а 92. уништавају једну легију негде на територији јужне Бачке. Од 117. до 119. Сармати воде рат са Римљанима у ком су побеђени, па наредних педесетак година противе без сукоба. У доба Маркоманских ратова (169–180) постигнут је мир којим су Јазиги морали да врате заробљенике, образована је ненасељена тампон зона у ширини од 15 km на левој обали Дунава и стављена је забрана живљења на дунавским адама и на држање моноксила и бродова на Дунаву, као и обавеза давања помоћних трупа. Нешто касније (179–180) добијене су неке олакшице и регулисано је питање посећивања тргова и одређени су тржишни дани. Трговина се одвијала поред утврђења и мањих бургуса, под војном контролом, због обезбеђења границе и да би се проверавала наплата царина (Брукнер 1990). Сматра се да је Марко Аурелије хтео да ове области организује у провинције Маркоманију и Сарматију, али га је смрт у томе спречила.

Управо после Маркоманских ратова успостављају се трговачке везе са Сарматима и управо из овог периода потиче највећи број римског импорта – посебно тера сигилате (Брукнер 1990). Такође, тзв. Мали шанац од Апатина до Чуруга, по некима је изграђен после 180. да би се територија запоседнута од стране Рима заштитила од евентуалних упада са севера. Након ових ратова Квади, Маркомани и Сармати су били врло ослабљени, па у наредном периоду нису представљали опасност за Царство (Димитријевић 1975).

Око 270. материјална култура Сармата се мења, јер са севера постају окружени германским племенима, а почиње и прилив нових сарматских племена. У нашој области расту насеља и налази: позната су она код Каћа, Жабља – локалитет Нове земље, Мартинци на Јегричком, код пута Жабаљ – Зрењанин (“Ливаде”), такође око Титела. Истраживачи претпостављају да је у овом периоду Рим и Сармате повезала заједничка опасност од Гота и да су Сармати били нека врста мини клијентелске државе која је била тампон зона између Царства и новопридошлих германских племена (Fitz 1965).

Диоклецијан борави у Сирмијуму 293/4, када дели Доњу Панонију на Панонију Секунду и Валерију. Тада су изграђене и многе тврђаве – мостобрани на левој обали Дунава, као и кастел Онагринум код Бегеча (Velenrajter 1961), који је једино утврђење са пристаништем на левој обали Дунава на овом сектору лимеса, које је поуздано идентификовано и делимично истражено. Његова примарна функција била је заштита границе, те стога међу материјалом који је ту нађен има мало налаза римске керамике (Брукнер 1990). Такође, у истом периоду подиже се и утврђење Контра Акуминкум, које је према досадашњем степену истраживања убицирано на ширем подручју Титела, а боравак римске војске у овој области такође није значајније утицао на материјалну културу локалног становништва (Брукнер 1990).

Након Константиновог рата са Сарматима 322. приступа се обнови и доградњи на левој обали Дунава (шанчеви у Олтенији и Великоалфелдској равници, обнова Дробете и Ледерате). Проучавање тзв. римских шанчева заокупљало је пажњу многих истраживача, а данас се већина слаже да је њихова улога била да заштите римску територију од варварских упада. Протезали су се поред мањих речних токова (Брукнер 1990), па су на тај начин повезивали унутрашњост Барбарикума са Дунавом, Тисом, а са овим трасама поклапају се и налази римског импорта у јужној Бачкој и Банату. Изградња ових шанчева била је могућа једино уз помоћ локалног живља (Димитријевић 1975).

Године 334. почиње сукоб Лимиганата против својих господара Аргараганата у којем су Лимиганти победили, а Аргараганти затражили помоћ Рима. Опис ових догађаја налазимо код Амијана Марцелина (Марцелин 1998: 136–139). Око 350. област Мориш – Тиса – Кереш

насељавају Гепиди. За време Констанција (351–361) вероватно је изграђен тзв. Велики шанац који се пружа од Дунава до Бачког Градишта, а такође и шанац на Керешу (ван Бачке).

Због убиства квадског краља, уследили су нови напади Квада и Сармате на Панонију и Горњу Мезију током 374/5, након чега Рим напушта леву обалу Дунава, те се напуштају и руше системи шанчева и утврђења на левој обали Дунава због све учесталијих упада варвара.

У доба раног Царства, роба из Италије у Панонију стиже путем Аквилеја – Емона – Птуј – Мурса. Аквилеја је била главни сабирни центар за робу из Италије и из ње се роба лиферовала даље у Норик, Панонију, Мезију и Дакију. Сава је свакако играла велику улогу у трговини италском робом на територији бивше Југославије (Vikić–Bellančić 1968: 512).

У 2. веку импорт из Италије слаби и замењују га галски и германски; германски производођачи у 2. веку постају озбиљан конкурент на тржишту јужне Паноније – нпр. радионица Рајнцаберн је извесно време главни учесник у трговачком промету Паноније, док у првој половини 3. века примат у трговини тера сигилатом преузима Вестерндорф, који је Панонији географски ближи, а роба са Рајне стиже линијом Рајна – Некар – Дунав. Од средине 3. века услед сталних упада варвара наступа застој у спољној трговини, али унутарпровинцијска трговина опстаје (Vikić–Bellančić 1968: 515–519). У касној антици речна пловидба Савом, Дравом и Дунавом сигурно је одиграла најважнију улогу у размени робе.

За нашу тему било би значајно истражити којим путевима је роба из граничних провинција Царства стизала у Барбарику. Сама провинција Доња Панонија (као гранична област Царства и дела Барбарикума који нас овде интересује) није имала велики економски значај, већ првенствено стратешки због повољног положаја на раскршћу путева. У областима данашње Мађарске, односно северно од Бачке, констатовани су (али слабо истражени) путеви који спајају Панонију и Дакију (Fitz 1962). Јужније од ових претпоставља се да је постојао пут Теутобургијум – Апулум, с обзиром на то да је од Птуја до Мурсе ишао магистрални пут. Претпоставља се и да је постојао пут преко Бачке који се пружао правцем југозапад – североисток (Sekereš 1978), од Кастелум Онагринума до Партискума, који пролази поред значајних сарматских насеља (Бечеј, Ада, Сента). Такође, у касној антици је Кастелум Онагринум заједно са Бононијом (која је била дунавско пристаниште Сирмијума) био важна тачка контроле прелаза преко реке и пловидбе Дунавом, посебно зато што је код Бононије прелаз у Бачку врло повољан. Водени пут Тисом играо је значајну улогу, јер су уз њу бројна сарматска насеља (Бечеј, Бачко Петрово Село, Мол, Ада, Сента, Нови Кнежевац, Кањижа).

Треба имати у виду и већ поменуте трасе шанчева, као и могућност пловидбе мањим речним токовима Бачке (Јегричка, Мостонга, Криваја,

Чик) као неке од путева којима је римска материјална култура проди-
рала ван територија Царства.

Као што смо видели, репертоар римске керамике на локалитету “Стари виногради“ богат је и разноврсан. Уситњеност материјала, коју смо поменули на почетку као отежавајућу околност при одређивању облика посуда, уједно указује на то да су римске посуде дуго биле у употреби, што потврђује и доста фрагмената који су имали рупе од крпљења.

Мале количине налаза који би се могли датовати у 1. век је ситуација која се подудара са стањем на осталим локалитетима на територији Царства (Брукнер 1987). У доба јулијеваца – клаудијеваца у овој области постојали су само покретни логори јединица које су држали под контролом обалу Дунава. Такође, јака локална производња утиче на то да није било потребе за страном робом. И на нашем локалитету нађени су остаци решетки од грнчарских пећи и недовршене посуде, што указује на производњу керамике на самом локалитету, а мноштво квалитетних посуда латенских облика указује на добру снабдевеност становника ка-
снолатенског насеља код Чуруга.

После Маркоманских ратова успостављају се трговачке везе са Сарматима, и из тог времена потиче највећи број римског импорта (Брукнер 1990). Овакво датовање бисмо могли прихватити и за неке наше налазе, тим пре што у објектима у којима је налажена римска керамика није нађен материјал који би их могао поуздано датовати – изузев Т-фибуле са опругом из објекта 323 која припада 3. веку (Трифуновић и Пашић 2003).

Треба поменути да код једног броја фрагмената са нашег локалитета који имају премаз (углавном су у питању зделе – имитације тера сигилате и крчази), тај премаз има седефасти одсјај. Оваква карактеристика јавља се код производа цивилне радионице “Schutz”, која је радила на прелазу 2. у 3. век у Аквинкуму (Vikić–Belančić 1968: 518), те бисмо могли извести закључак да су неке од тих посуда можда пореклом управо из ове радионице, а то временски одговара периоду после Маркоманских ратова, већ назначеном као период успостављања интензивних контаката Рима и Барбарикума.

Потврду о производњи керамике на овом локалитету у току касне антике немамо, али је сигурно да су становници овог насеља били добро опскрбљени. Сива глачана керамика, која узоре за облик има у римској керамици, произвођена је крај Вршца и код Ходmezавашархеља (Рашајски 1957: 39–56), као и облици керамике карактеристични за локално становништво. Ова керамика датована је у 4–5. век. И у суседној Румунији имамо локалитете на којима су пронађене грнчарске пећи датоване у 3. век (Bozu 1990: 156). На пример, на локалитету Градинари – Селиште у близини Решице, у 3. веку, између осталог произвођена је и сива керамика која облицима подражава римску керамику. Неке од ових

облика срећемо и у касноантичким објектима насеља у Чуругу. Наравно, не можемо са сигурношћу тврдити да на локалитету “Стари виногради” није произвођена керамика у 3–4. веку (с обзиром на степен истражености локалитета и његову девастираност проузроковану радом локалне циглане), али присуство мноштва сиве глачане керамике рађене по узору на римске облике је стање које одговара и другим истовременим локалитетима у близкој и даљој околини. Овакво стање ствари, као и интензивни сукоби на територији данашње Бачке у току 4. века (Марцелин 1998), могли би бити разлог смањеног обима прилива римске керамике на варварску територију, а самим тим и у насеље код Чуруга.

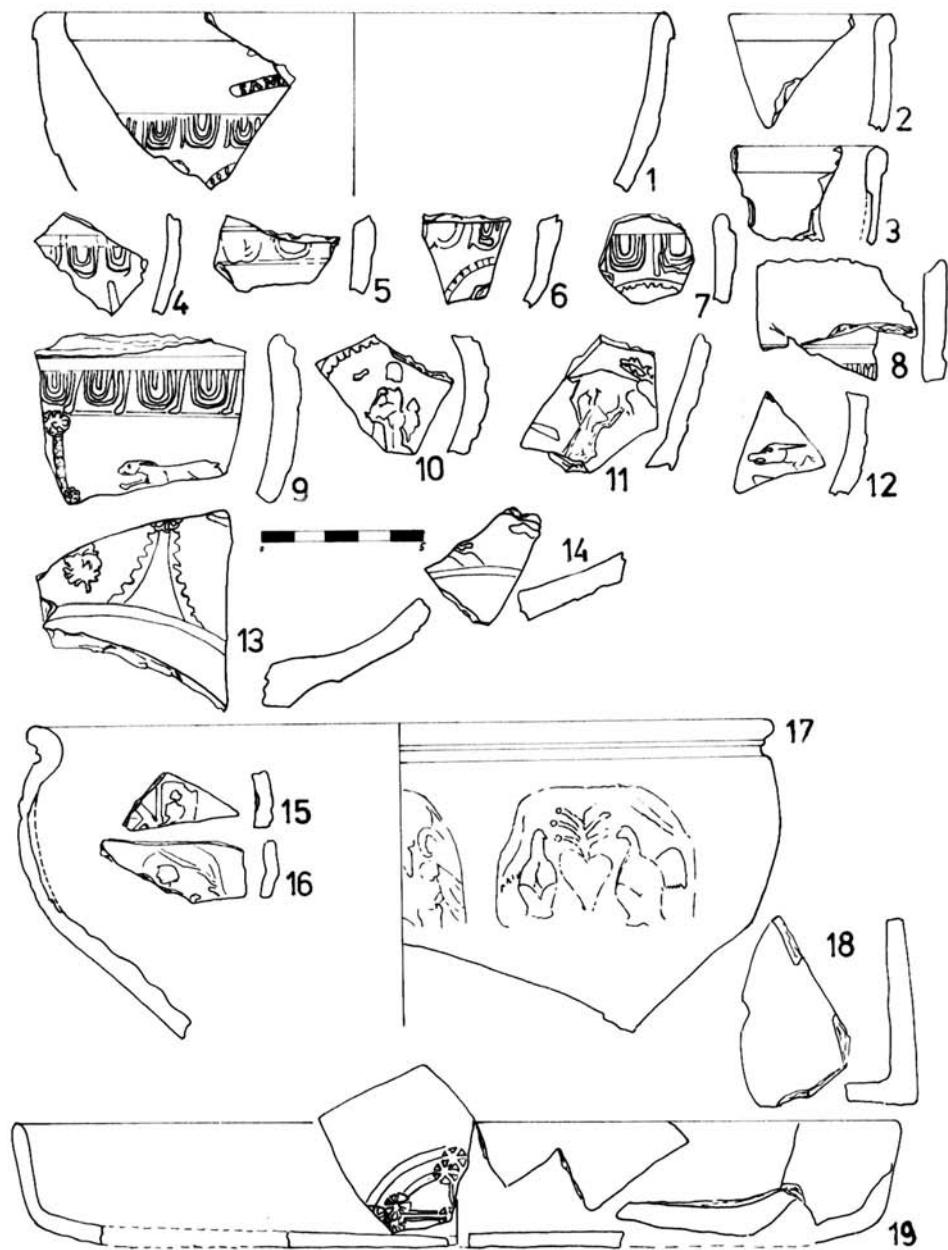
У сваком случају, налазе римске керамике на нашем локалитету не бисмо могли приписати економским потребама становника ни у 1. веку ни у касној антици, а није у питању ни организована трговина, већ вероватно кретање војних јединица по територији јужне Бачке, а размена се вршила и на већ поменутим местима уз утврђења на обали.

Овај рад представља скроман покушај документовања већег корпуса римске керамике из насеља које се налази у Барбарикуму и живи у континуитету, упоредо са Римским царством, са којим остварује различите контакте. Даље проучавање ове теме могло би допринети бољем разумевању политike коју је Рим водио према становницима који су живели уз границу или дубље унутар варварске територије, као и функционисању свакодневног живота, кроз сазнања о економском животу и трговини која се одвијала између Царства и варвара.

КАТАЛОГ

Слика 1

1. Здела – део обода, тера сигилата, Драг. 37, тамноцрвена земља и тамноцрвени премаз, изнад јајница делимично очуван печат /////- INUS. На основу карактеристичне тамне боје фактуре и премаза – радионица Рајнцаберн, тер. инв. ЧВ 135/00. 2. Здела – обод, т. с., Драг. 37, наранџастог печенja, црвеног премаза. Због величине комада није могуће утврдити из које радионице потиче. 3. Здела – обод, т. с. Драг. 37, црвено боје печенja, светлоцрвеног премаза. Због величине комада није могуће утврдити из које радионице потиче. тер. инв. ЧВ 147/01. 4. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља наранџастог печенja са тамно-наранџастим и непостојаним премазом, јајнице, тер. инв. ЧВ 36/01. 5. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља светлоцрвене боје печенja, светлоцрвеног непостојаног премаза, јајнице. Није могуће утврдити којој радионици припада. тер. инв. ЧВ 37/01. 6. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља тамноцрвене боје печенja, тамноцрвеног премаза. Осим јајница, види се и део медаљона. На основу тамне боје – радионица Рајнцаберн, тер. инв. ЧВ 502/00. 7. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља обликован као жетон, црвено боје печенja и црвеног премаза, јајнице и део медаљона, тер. инв. ЧВ 31/97. 8. Здела – т. с., Драг. 37, део горњег дела посуде црвеној фактуре постојаног црвеног премаза. Није могуће

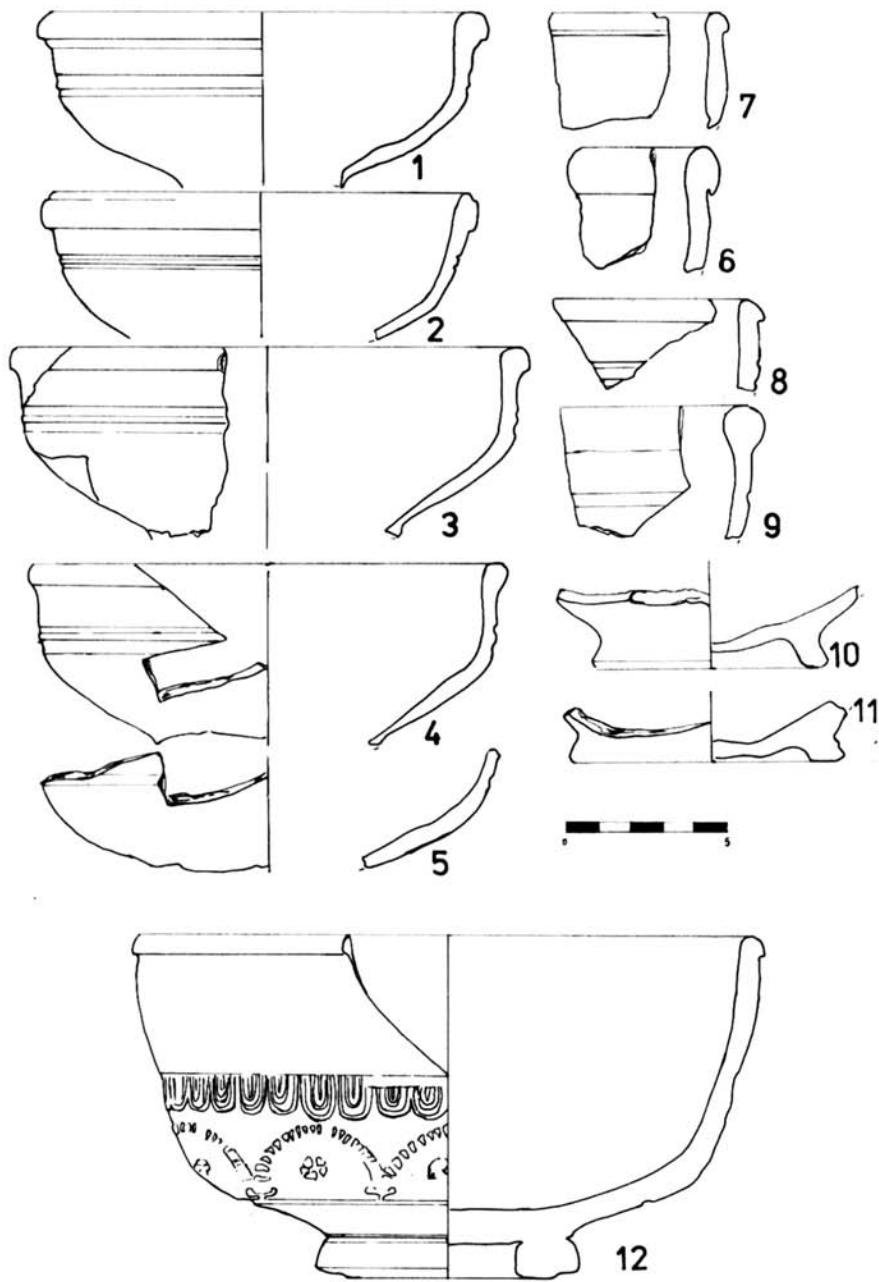

Сл. 1. Рельефна тера сигилата
Fig. 1. Moulded terra sigillata

утврдити из које је радионице. тер. инв. ЧВ 317/01. 9. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља посуде црвеног печења и премаза, са приказом зеца, тер. инв. ЧВ 315/01 Радионица Вестерндорф, Хеленијус. Аналогије: Bjelajac 1995: Т. 45/476, Kiss 1948: Т. V/4, VI/67. 10. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља зделе црвене фактуре и црвене боје печења са представом Викторије у медаљону, тер. инв. ЧВ 419/01 Радионица Вестерндорф. Аналогије: Bjelajac 1990: Т. 46/497, Kiss 1948: Т. V/12, VI/78. 11. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља зделе црвене боје печења и црвеног премаза са представом јелена. тер. инв. ЧВ 384/00 Радионица Вестерндорф, круг Еротус – Комиталис. Аналогије: Bjelajac 1995: Т. 38/382. 12. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља зделе црвеног печења и постојаног тамноцрвеног премаза са представом пса, тер. инв. ЧВ 314/00, Радионица Рајнцаберн. Аналогије: Oswald 1964: Т. XXVIII/1948. 13. Здела – т. с., Драг. 37, део рељефног поља зделе тамноцрвене боје печења и тамноцрвеног премаза на којој је представа медаљона и представа листа. тер. инв. ЧВ 316/00 Радионица Рајнцаберн. 14. Здела – т. с., Драг. 37, светлоцрвеног печења са светлоцрвеним премазом. Није могуће прецизно одредити из које радионице (можда Вестерндорф, на основу боје фактуре и премаза). тер. инв. ЧВ 563/00. 15. Здела – део трбуха зделе израђене од пречишћене земље наранџастог печења са траговима црвеног премаза. Овај фрагмент припада зделама из панонске радионице "Х", 4. в. Можда припада здели са сл. 1: 17. 16. Здела – део трбуха зделе израђене од пречишћене земље наранџастог печења и тамноцрвеног премаза. Представа људске главе из профила. Овај фрагмент такође припада зделама из панонске радионице "Х", 4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 44/9. 17. Здела – израђена од пречишћене земље наранџастог печења са траговима наранџастог премаза, биконичне форме са косо профилисаним ободом. Зидови су вертикални са оштрим прелазом у доњи конус који се сужава према равном дну. На медаљонима представе сцена из Дионисовог култа радионица "Х", 4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 45/22. 18. ? – комад посуде израђене од пречишћене земље, сиве боје печења, покривен жућкастосмеђом глеђи, без аналогија, нејасно којој врсти посуда припада. тер. инв. ЧВ 92/01. 19. Тањир – израђен од пречишћене земље, наранџастог печења са црвеним премазом, споља и унутра, на дну у средини печаћени украс у виду розета и концентричних кружница. Плитак, равног дна и косих зидова. Ово је вероватно имитација тзв. помпејанских тањира. тер. инв. ЧВ 80/00, 1–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 65/1–10.

Слика 2

- Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, светлонаранџастог печења и светлонаранџастог премаза који се отире. Полусферичног облика са прстенасто задебљаним ободом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1. 2. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, смеђеокер боје печења и наранџастожућкастог премаза. Полусферичног облика са прстенасто задебљаним ободом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/2. 3. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџасте боје печења и наранџастоцрвеног постојаног премаза. Полусферичне форме са задебљаним ободом. тер. инв. ЧВ 177/01, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1. 4. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастог печења и црвеног

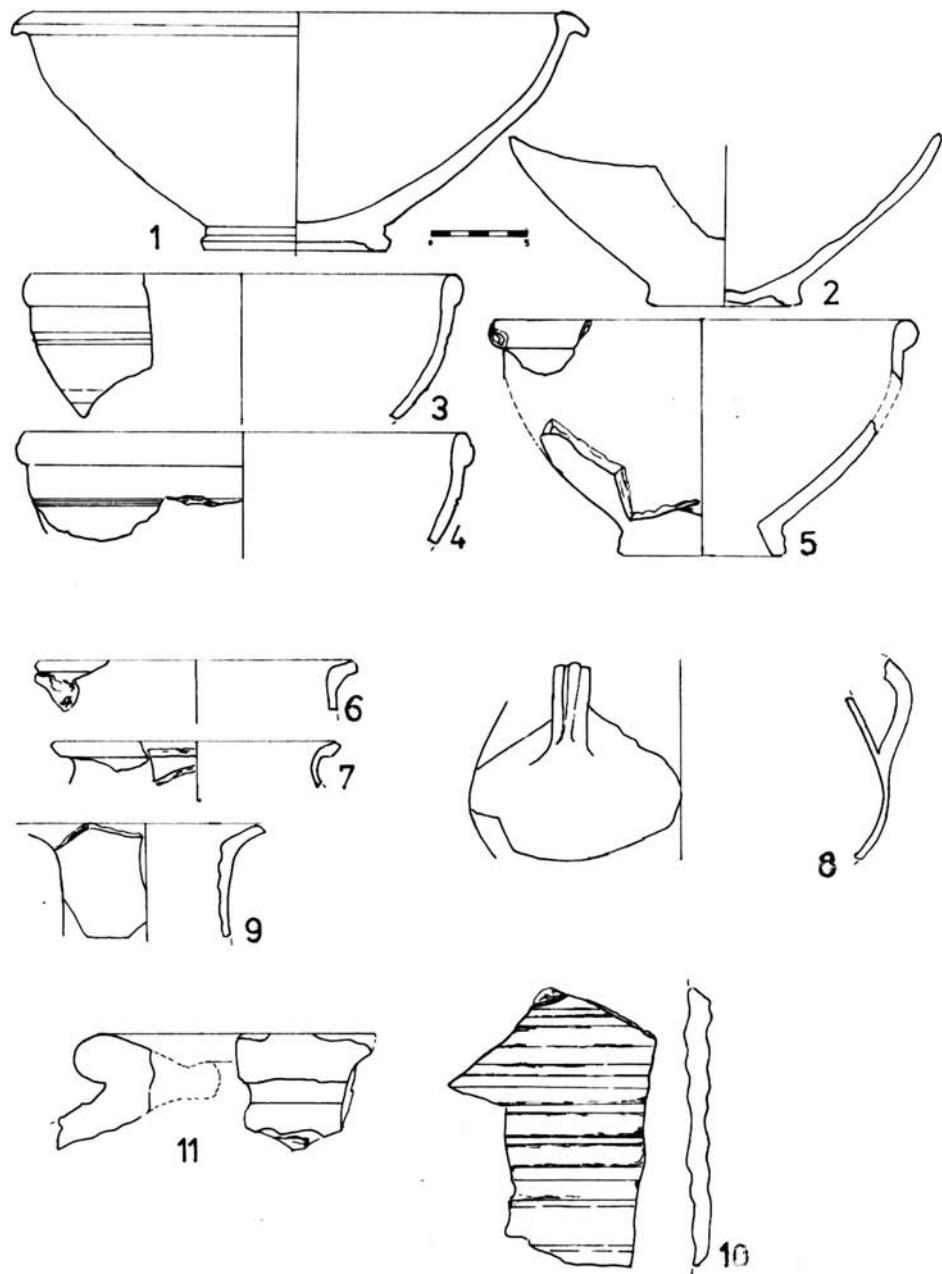

Сл. 2. Римска керамика из објекта 323
Fig. 2. Roman pottery from object 323

премаза. Полусферичне форме са задебљаним ободом. тер. инв. ЧВ 178/01, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/2. 5. Здела – део трбуха, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџастог печенја и премаза. Полусферичне форме. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/5. 6. Здела – део обода, припада здели која имитира форму т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастосмеђе боје печенја, а премаз се отире, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1–8. 7. Здела – део обода, припада здели која имитира форму т. с. Драг. 37, израђен од пречишћене земље, наранџасте боје печенја а премаз се отире. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/2 или 8. 8. Здела – део обода, припада здели која обликом имитира форму т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печенја и црвеносмеђег премаза који се отире, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/2. 9. Здела – део обода, припада здели која обликом имитира форму т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџастосмеђе боје печенја и жутонаранџастог премаза, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/4. 10. Здела – део дна, највероватније припада здели која обликом имитира форму т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџасто-светлосмеђе боје печенја и жутонаранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/4. 11. Здела – део дна, највероватније припада здели која обликом имитира форму т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, светлосмеђег печенја, наранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1. 12. Здела – т. с. Драг. 37, израђена од црвено печене земље, са црвеним постојаним премазом. У рельефном пољу постаменти из којих излази гирланда са розетама. Радионица Пфафенофен. Аналогије: Bjelajac 1995: Т. 53/571, 578

Слика 3

1. Здела – израђена од средње пречишћене земље, наранџасте боје печенја са црвеним премазом унутра, коничне форме. 2. Здела – израђена од средње пречишћене земље, наранџасте боје печенја са црвеним премазом, коничне форме. Због недостатака обода није могуће прецизније утврдити ком типу здела припада. Датовање на основу фактуре 2–3. в. 3. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печенја и наранџастог премаза. Полусферичне forme са прстенасто задебљалим ободом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 4. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, светлонаранџастосмеђе боје печенја са црвеним премазом лошег квалитета. Полусферичне forme са прстенасто задебљалим ободом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 5. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастог печенја и црвеног премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 6. Суд са 2 (или 3) дршке – обод, израђен од пречишћене земље наранџасте боје печенја са црвеним премазом. Овакав тип обода среће се на биконичним судовима са 2 дршке, друга половина 1 – прва половина 2. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 104/9. 7. Суд са 2 (или 3) дршке – обод, израђен од пречишћене земље наранџасте боје печенја са тамнонаранџастим премазом. Због степена очуваности није могуће прецизније утврдити којој врсти ових судова припада. 8. Суд са 2 (или 3) дршке – део трбуха и дршке, израђен од пречишћене земље наранџастоцрвене боје печенја. Вероватно припада судовима биконичне форме са хоризонталном профилацијом обода, прстенастог или равног дна. друга половина 1 – прва половина 2. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 104/9. 9. Крчаг – део врата, израђен од средње пречишћене

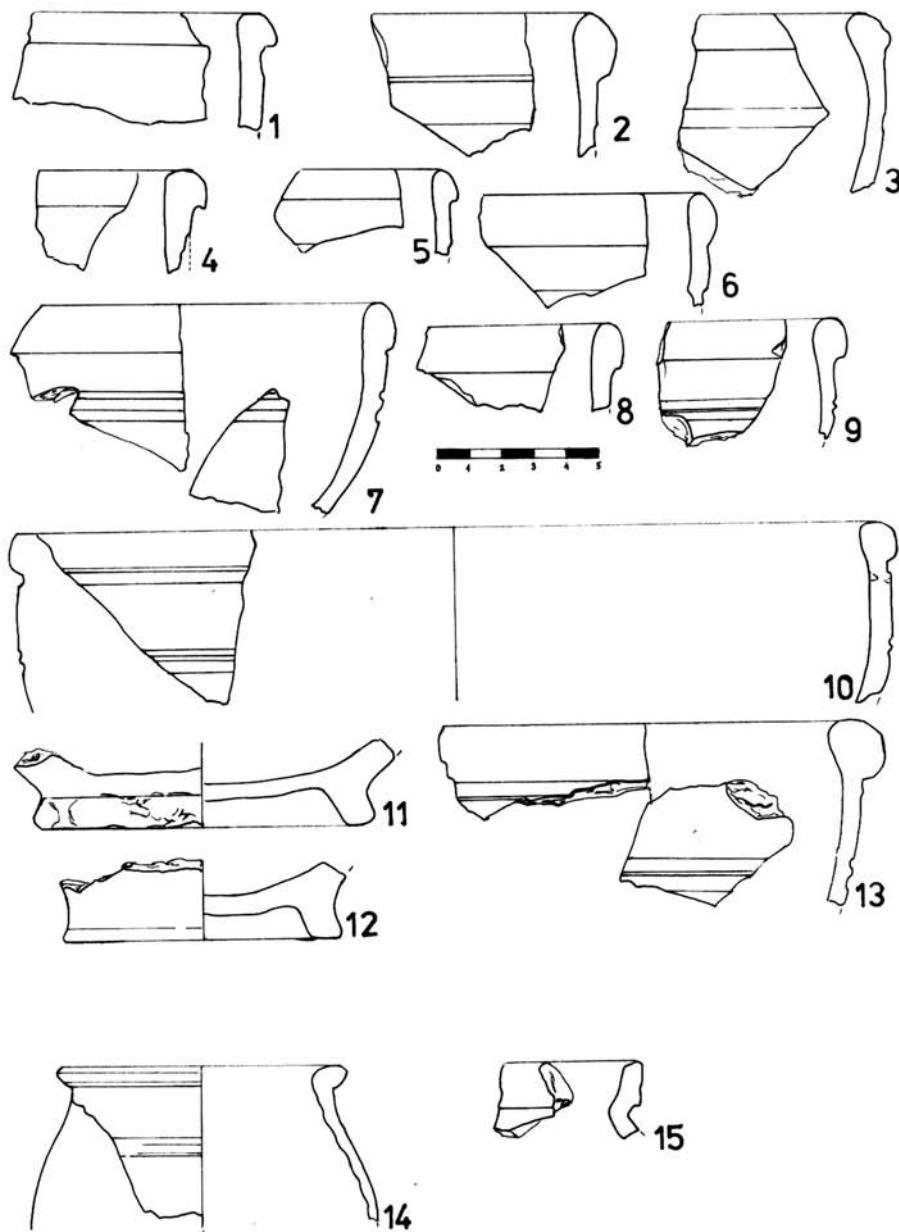

Сл. 3. Римска керамика из објекта 323
Fig. 3. Roman pottery from object 323

земље, наранџасте боје печења. Због степена очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу крчага овај цилиндрични врат припада. 2–4. в. 10. Амфора – део трбуха, израђен од пречишћене земље, наранџасте боје печења без енгобе. Због величине очуваног комада није могуће утврдити ком типу амфоре припада. 11. Питос – део обода, израђен од пречишћене земље, наранџасте боје печења, глачан.

Слика 4

1. Здела – део обода, имитација форме Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџасте боје печења и наранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1–2, 4–6. 2. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, смеђег печења и црвеносмеђег премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70. 3. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења и жућкастонаранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70. 4. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, светлосмеђег печења и окер премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70. 5. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења и постојаног црвеног премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70. 6. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџастосмеђег печења и жућкастонаранџастог премаза који се отире. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70. 7. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастосмеђе боје печења и жућкастонаранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1–2. 8. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџасте боје печења и жутонаранџасте боје премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 9. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења и црвеног премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 10. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења и жутонаранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 11. Здела – дно, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, светлосмеђе боје печења, наранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 12. Здела – дно, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, светлосмеђе боје печења. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 13. Здела – обод, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастосмеђег печења са жућкастонаранџастим премазом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69, 70/14. 14. Шоља са дршком – израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења са траговима наранџастог премаза споља. Због величине очуваног комада није могуће прецизније одредити ком типу посуде припада, али на основу фактуре је највероватније да припада неком типу шоља са једном дршком, или евентуално пехара. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 100, 102 или Т. 59. 15. ? – комад обода израђен од пречишћене земље наранџасте боје печења и наранџастог премаза. Због величине очуваног комада није могуће прецизније утврдити ком типу посуде припада, али овакав тракасто профилисан обод среће се на зделама (Brukner 1981: Т. 58), шољама са једном дршком (Brukner 1981: Т. 101–102), а на основу фактуре овај комад бисмо могли сврстати у 2–4. в.

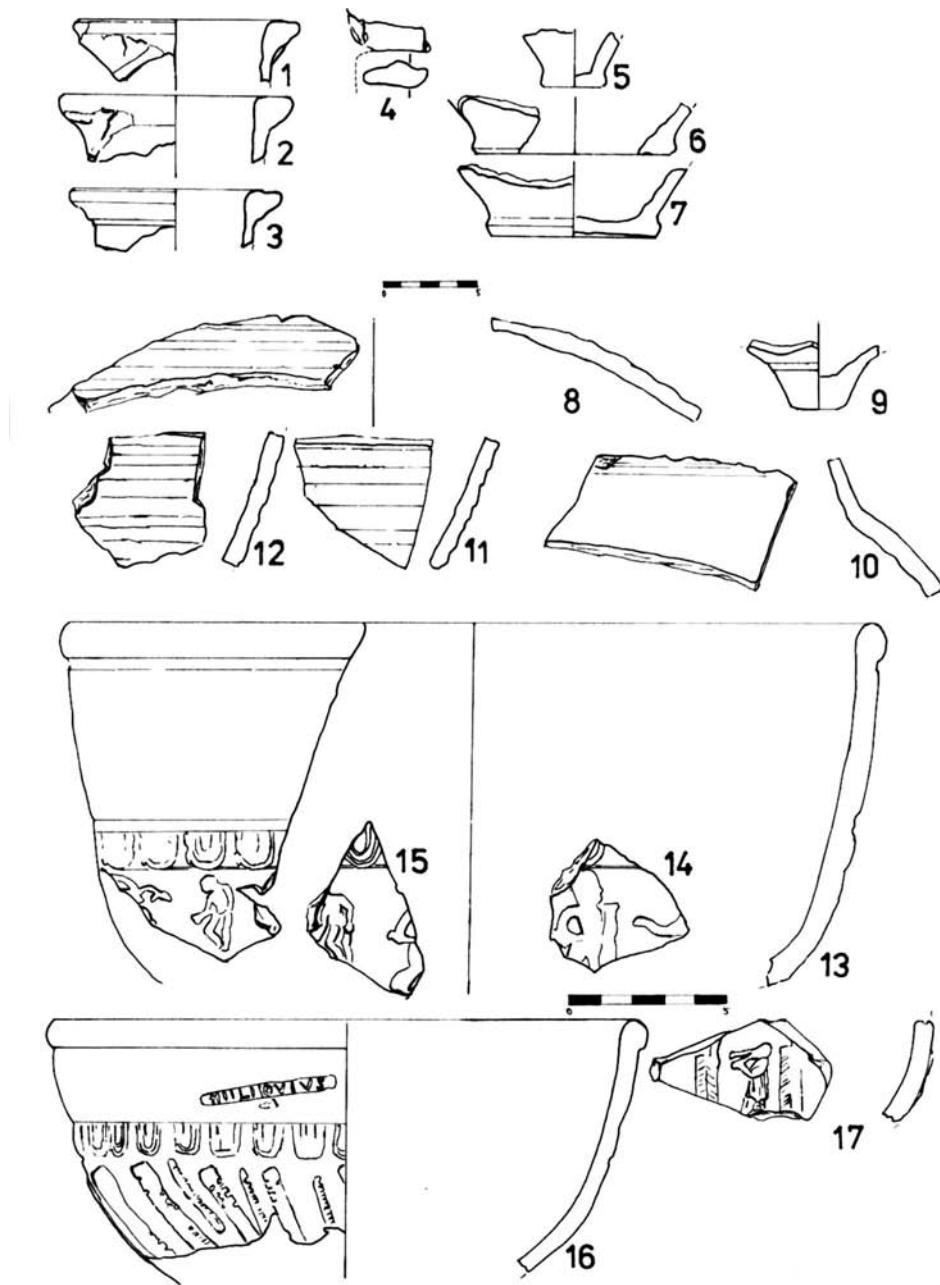
Сл. 4. Римска керамика из објекта 269
Fig. 4. Roman pottery from object 269

Слика 5

1. Крчаг – обод, израђен од средње пречишћене земље, светлосмеђе боје печенја са трагом наранџастосмеђег премаза на дршки. Могао би припадати крчазима издужене форме са високим трбухом, или можда крчагу са две дршке издужене јајасте форме са високим трбухом и ужим кратким вратом, споља благо за-кошеним и оштро профилисаним ободом. 2–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 139/72 или 152/26. 2. Крчаг – обод, израђен од средње пречишћене земље, наранџасте боје печенја. Остали подаци као за сл. 5: 1. 3. Крчаг – обод, израђен од пречишћене земље, светлосмеђе боје печенја, трагови црвеног премаза. Остали подаци као за сл. 5: 1. 4. Крчаг – дршка, израђен од пречишћене земље, светлосмеђег печенја, са наранџастим премазом. Због величине очуваног комада није могуће прецизније утврдити ком типу крчага би ова дршка припадала. 5. Крчаг – дно, израђен од пречишћене земље, црвене боје печенја. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу крчага је ово дно припадало. 6. Крчаг – дно, израђен од пречишћене земље, црвене боје печенја. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу крчага је ово дно припадало. 7. Крчаг – дно, израђен од средње пречишћене земље и светлонаранџасте боје печенја. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу крчага је ово дно припадало. 8. Амфора – део рамена, израђено од средње пречишћене земље, тамнонаранџасто-црвене боје печенја, превучено жућкастобеличастом енгобом која се не отире. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити којој врсти амфора овај фрагмент припада. 9. Амфора – дно, израђено од земље са примесом песка, тамноцрвене боје печенја, превучено белом енгобом. Вероватно припадало амфори италског порекла, издужење јајасте форме са наглашеним прелазом у раме, равног обода споља прстенасто задебљалог, које су служиле за транспорт вина. 2. в. пре Хр. –1. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 157/15, 168/133. 10. Амфора – део рамена, израђен од земље са примесама песка, светлосмеђе боје печенја, превучена танким слојем жућкастосмеђе енгобе. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу амфора припада овај комад. Због сличности у фактури и енгоби са ободом приказаним на сл. 10/13, могло би се претпоставити да припада амфорама италског порекла, јајасте форме са конвексним ободом и наглашеним прелазом у врат, који се конично шири према рамену. Дно је пуно конично, а ове амфоре служиле су за транспорт уља и сосова. Јављају се од 1–2. в., па у каснијим варијантама све до 4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 158/34. 11. Амфора – део трбуха, израђен од средње пречишћене земље, светлосмеђег печенја са жућкастом енгобом нанешеном у дебљем слоју. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу амфоре припада овај комад. 12. Амфора – део трбуха, израђен од средње пречишћене земље, наранџастог печенја са жућкастом енгобом нанешеном у дебљем слоју. Због величине очуваног дела није могуће прецизно одредити ком типу амфоре припада овај комад.

Слика 6

1. Крчаг – раме и трбух (без дна и врата и обода), израђен од средње пречишћене земље, светлонаранџасто-смеђе печен, са смеђе бојеном траком на горњем делу трбуха. Ови фрагменти указују да је крчаг био издужене форме и

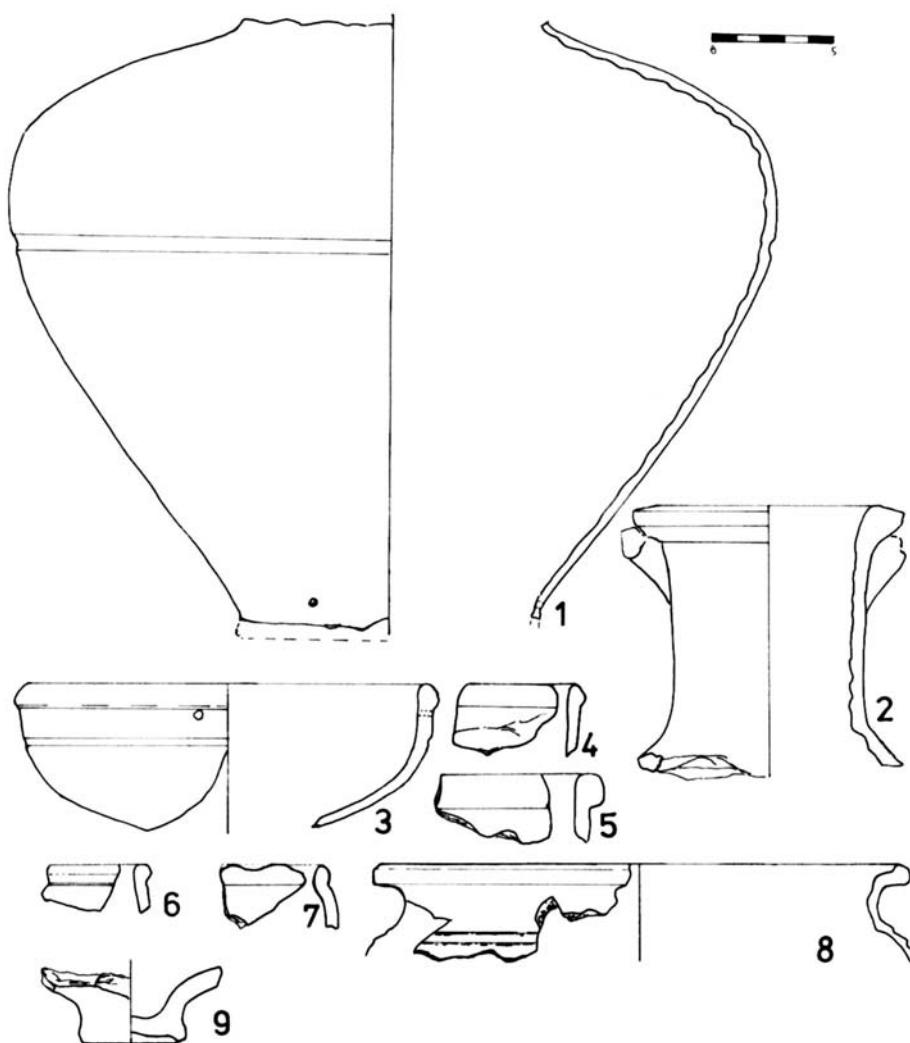

Сл. 5. Римска керамика из објекта 269
Fig. 5. Roman pottery from object 269

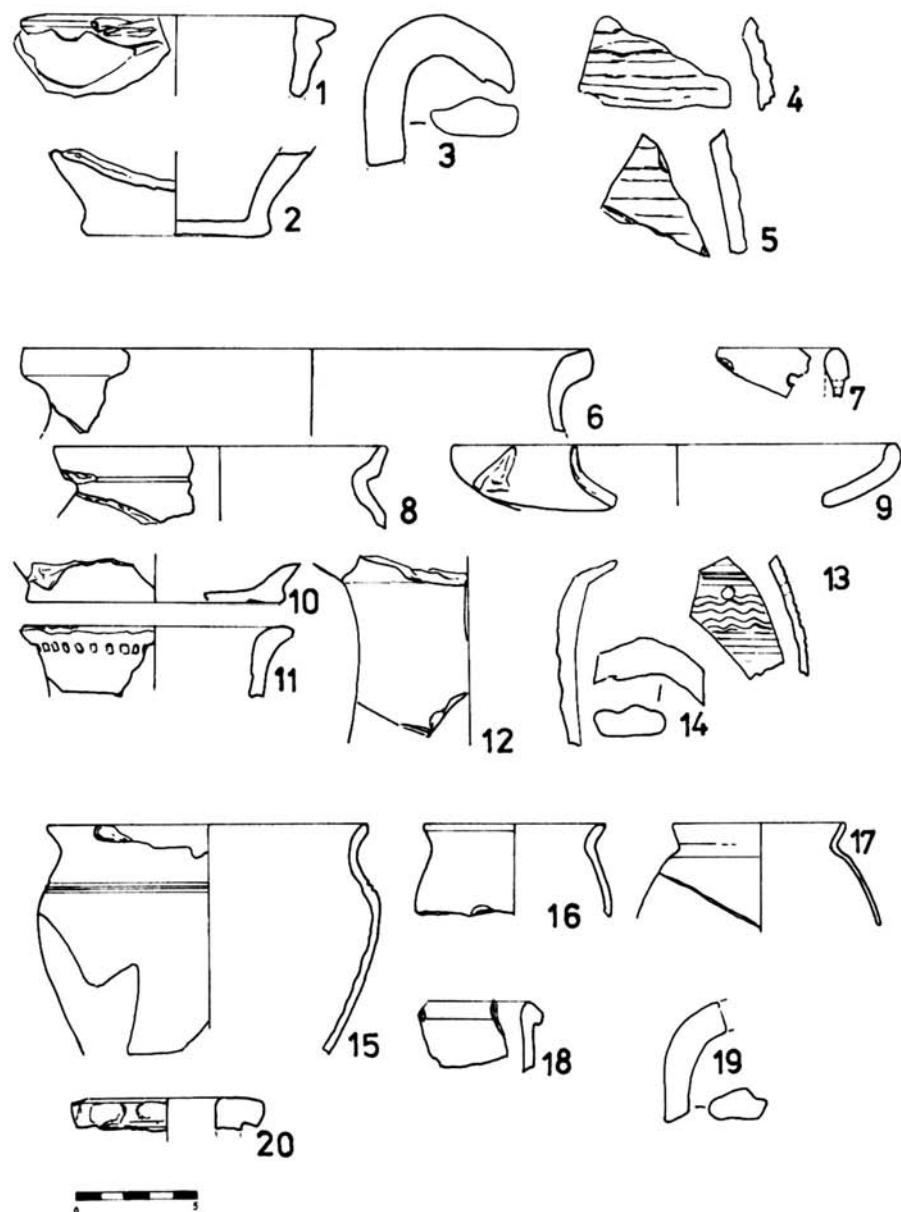
високог трбуха. тер. инв. ЧВ 302/01, 2–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 139/69–76. 2. Крчаг – врат са две дршке, израђен од средње пречишћене земље, светлонаранџасто-смеђе боје печења. тер. инв. ЧВ 303/01, 2–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 152/26. 3. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења, наранџастим премазом који се не отире. тер. инв. ЧВ 305/01, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/5. 4. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџастог печења са жутонаранџастим премазом 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 5. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, светлосмеђе боје печења са црвеним премазом. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 6. ? – део обода посуде израђене од пречишћене глине, светлосмеђе боје печења, која је заглачана. Због величине очуваног комада није могуће прецизирати којој врсти посуда припада, али је очигледно да припада некој малој посуди, можда некој од зделица или пехара са барботин украсом из прве пол. 2. века. 7. ? – део обода посуде израђене од пречишћене глине, наранџастоокер боје печења. Због величине комада није могуће утврдити којој врсти посуда припада. 8. Лонац – део обода, сивопечен, песковит, споља закошен а са унутрашиње стране ужљебљен, припада највероватније лонцу сферичне форме са ребрастим трбухом. тер. инв. ЧВ 306/01, 2–средина 3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 113/46–54. 9. ? – дно посуде, израђене од средње пречишћене глине, наранџасте боје печења, са трагом црвеносмеђег премаза. Вероватно припада неком крчагу. На основу фактуре: 2–3. век.

Слика 7

1. Крчаг – обод, израђен од пречишћене земље и светлонаранџасто-смеђе боје печења, са траговима наранџастог премаза који је покривао дршку. Због мале очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу крчага овај обод припада.
2. Крчаг – дно, израђен од средње пречишћене земље, наранџасте боје печења. Због мале очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу крчага припада.
3. Крчаг – дршка, израђен од пречишћене земље, наранџасте боје печења са наранџастим премазом. Због слабе очуваности није могуће прецизно утврдити ком типу крчага припада.
4. Амфора – део трбуха, израђена од земље без примеса, црвене боје печења и пресвучена белом енгобом. Због степена очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу амфоре припада.
5. Амфора – део трбуха, израђена од земље без примеса црвене боје печења и пресвучена белом енгобом. Због степена очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу амфоре припада.
6. Лонац – обод израђен од добро пречишћене глине, светлосмеђе-окер боје печења. Због величине очуваног комада није јасно којој врсти посуда припада, али је вероватно у питању лонац.
7. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџастог печења и наранџастог премаза. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69.
8. ? – обод израђен од добро пречишћене глине, наранџасте боје печења. Нисам пронашла аналогије за овај облик. Овај комад, на основу фактуре, могли бисмо датовати у 2–3. в.
9. Тањир – израђен од пречишћене земље, светлосмеђе боје печења са црвеним премазом. Плитак тањир са равним или благо нагнутим премазом ободом, високим прстенастим дном. 2–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 21/19–23.
10. Крчаг – дно, израђено од пречишћене земље, наранџастог печења. Због

Сл. 6. Римска керамика из објекта 346
Fig. 6. Roman pottery from object 346

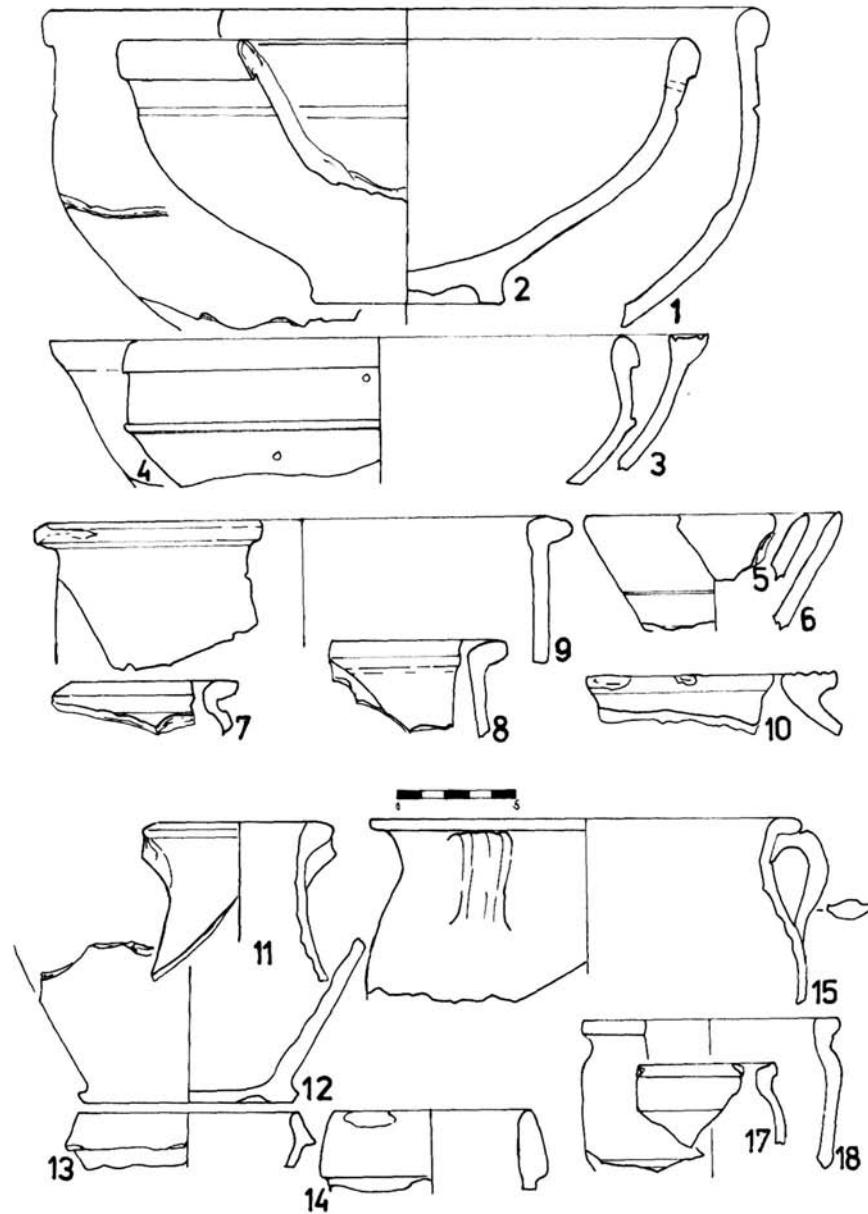

Сл. 7. Римска керамика из објектата 2 (1–5), 34 (6–14) и 350 (15–20)
Fig. 7. Roman pottery from objects 2 (1–5), 34 (6–14) and 350 (15–20)

степена очуваности није могуће утврдити ком типу крчага је ово дно припадало. 11. Крчаг – део обода, израђен од пречишћене земље, наранџастосмеђе боје печења. Због степена очуваности није могуће утврдити којој врсти крчага припада, посебно због украса изведеног радлом. 12. Крчаг – део врата и обода, израђен од средње пречишћене земље, наранџасте боје печења. Због степена очуваности није могуће утврдити којој врсти крчага припада. 13. Лонац – део трбуха, израђен од пречишћене земље, сиве боје печења, украс у виду валовитих и хоризонталних линија изведених чешљем. 14. Крчаг – дршка, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења са наранџастим премазом. 15. Лонац – израђен од земље са примесом песка, смеђе боје печења. 16. Лонац – израђен од земље са примесом песка, наранџастоокер боје печења. 17. Пехар – израђен од пречишћене земље, светлосмеђе боје печења са црвеним премазом. Овај део припада пехару јајасте форме са суженим конкавним дном. 1–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 59/14. 18. Здела – део обода, имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења и жутонаранџастог премаза, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69. 19. Крчаг – дршка, израђена од пречишћене земље, светлосмеђе боје печења. Није могуће утврдити којој врсти крчага ова дршка припада. 20. Крчаг – обод, израђен од пречишћене земље, светлосмеђе боје печења са црвеносмеђим премазом. Није могуће утврдити којој врсти крчага припада.

Слика 8

1. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџастог печења и наранџастог премаза. тер. инв. ЧВ 177/97, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1. 2. Здела – имитација форме т. с. Драг. 37, израђена од средње пречишћене земље, наранџасто печена и наранџастог премаза. тер. инв. ЧВ 589/00, 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 69/1. 3. Здела – израђена од пречишћене земље, црвенонаранџастог печења и црвеног премаза споља и унутра, калотастог облика са задебљалим ободом који је хоризонтално ужлебљен. тер. инв. ЧВ 516/00. 4. Здела – имитација форме т. с., здела “Патка” типа, израђена од пречишћене земље, сиве боје печења, делимично глачана, калотастог облика са прстенасто профилисаним ободом и пластичним хоризонталним појачањем на средини. друга половина 1. – крај 3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 73/53, Nikolić-Đorđević 2000: тип I/3. 5. Зделица – комад обода т. с. Драг. 33, средина 1. – средина 3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 13/11, Brukner 1995: Т. VII/14, XIV/5, Nikolić-Đorđević 2000: тип I/45. 6. Зделица – т. с. Драг. 33., тер. инв. ЧВ 271/01, средина 1. – средина 3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 13/11, Vikić-Belančić 1965: сл. 11. 7. Здела – комад обода, израђена од пречишћене земље, наранџастог печења и наранџастог премаза. Овај фрагмент могао би припадати зделама хемисферичне форме и споља благо закошеног обода. 2–3. в., у Сингидунуму друга половина 3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 88/107, Nikolić-Đorđević 2000: тип I/8. 8. ? – комад обода посуде израђене од пречишћене земље, наранџастог печења и тамнонаранџастог премаза споља и унутра. Можда припада посудама са 2 или 3 дршке. На основу фактура могао би се датовати у 2–3. в. 9. Посуда са 2 или 3 дршке – део обода, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печења, са унутрашње стране углачен. Вероватно припада суду са 3 дршке, цилиндричног врата са наглашеним прелазом у раме и разгрнутим

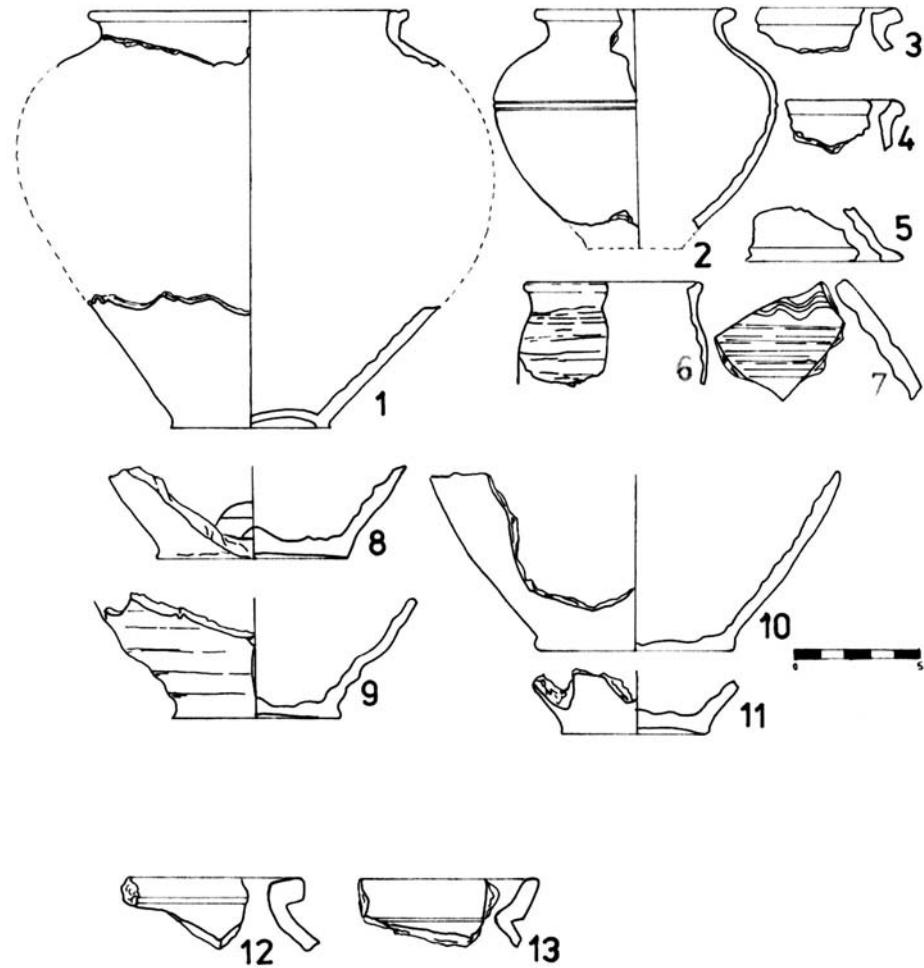
Сл. 8. Разни облици стоне керамике
Fig. 8. Various types of table ware

ободом. тер. инв. ЧВ 696/01, 3–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 105/13, Nikolić–Đorđević 2000: тип II/52. 10. Лонац – комад обода, израђен од пречишћене земље, црвеног печенja, шири обод који је вишеструко ужлебљен. Припада типу лонаца који имитирају форму питоса. тер. инв. ЧВ 555/00, 4. в. 11. Крчаг – обод, израђен од пречишћене земље, наранџасте боје печенja, траг црвеног премаза који је ишао преко дршке. Овај обод вероватно припада некој од форми крчага 2–3. в. тер. инв. ЧВ 133/00, аналогије: Brukner 1981: Т. 140/78, 81 или 139/82. 12. Крчаг – дно, израђено од пречишћене земље, наранџасте боје печенja, вероватно припада неком од типова крчага високог трбуха 2–3. в. 13. Крчаг – обод, израђен од пречишћене земље, наранџастог печенja, због мале очуваности није могуће прецизније утврдити ком типу крчага припада, вероватно 2–3. в. 14. Крчаг – део обода крчага, израђеног од пречишћене земље, наранџастог печенja. Због величине очуваног комада није могуће утврдити којем типу припада. 15. Суд са 2 или 3 дршке – израђен од средње пречишћене земље, светлосмеђе-наранџасте боје печенja, са окер-наранџастим премазом, припада посудама са 2 дршке, биконичног облика са кратким вратом. тер. инв. ЧВ 139/01, 2. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 104/10. 16. Пехар (?) – део обода, израђен од пречишћене земље, наранџастог печенja са наранџастим премазом. Без аналогија за облик. Можда припада и некој врсти зделице. 17. Пехар (?) – израђен од пречишћене земље, наранџастог печенja са црвеним премазом на горњој половини посуде и споља и унутра. Без аналогија за облик. Можда припада и некој већој зделици. тер. инв. ЧВ 278/01.

Слика 9

1. Лонац – израђен од земље са примесама песка, сивобеличасте боје печенja, благо ужлебљеног обода, кратког врата и високог трбуха. друга половина 3 – почетак 4. века, аналогије: Nikolić–Đorđević 2000: тип 2/19. 2. Лонац – израђен од земље са примесом песка, сиве боје. Припада типу малих лонаца, високог трбуха, са уским дном, кратким вратом и споља разгрнутим ободом. тер. инв. ЧВ 134/00, 2–3. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 118/100. 3. Лонац – део обода, израђен од земље са примесом песка, сивог печенja. Овакав обод, споља закошен и са унутрашње стране дубље ужлебљен среће се на лонцима сферичне форме. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 122/133. 4. Лонац – део обода, израђен од земље са примесама песка, сиве боје печенja. Овакав обод среће се на лонцима биконичне или сферичне форме са благим или наглашеним прелазом врата у раме. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 122/133, Nikolić–Đorđević 2000: тип II/5, Brukner 1995: Т. VIII/20. 5. Поклопац – израђен од земље са примесама крупнијег песка сиве боје печенja. Припада типу дубљих коничних поклопаца за лонац са дугмастом дршком чија је ивица савијена према отвору и оштро профилисана унутра или споља. 2–4. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 131/31, Nikolić–Đorđević 2000: тип VIII/2. 6. Лонац – малих димензија од земље са примесама калциита, сиве боје печенja. Једини лонац који би могао бити аналогија овом нађен је у Београду – врећасте форме, кратког разгрнутог обода, од средње пречишћене земље, светлосиво печен и са неправилно урезаним линијама на трбуху (попут нашег), али је и он без аналогија и потиче из мешаног слоја. тер. инв. ЧВ 638/01, аналогије: Nikolić–Đorđević 2000: тип II/29. 7. Лонац – део трбуха, од земље са примесом песка, сиво печен, украс је рађен чешљем у виду валовите и водоравне

линије. 8. Лонац – дно, израђен од земље са примесом крупнозрног песка, светлосивобеличасте боје печенја. Због величине очуваног комада није могуће прецизније утврдити ком типу лонаца припада ово дно, али вероватно неком од оних карактеристичних за 3–4. в. 9. Лонац – дно, израђен од земље са примесом ситног песка, светлосивобеличасте боје печенја. Због величине очуваног комада није могуће прецизније утврдити ком типу лонаца припада ово дно, али на основу фактуре 3–4. в. Аналогије: Brukner 1995: Т. XX/7. 10. Лонац – дно, израђен од земље са примесом крупнозрног песка, светлосивобеличасте боје печенја. Због величине комада није могуће прецизније утврдити ком типу лонца припада ово дно, али на основу фактуре могли бисмо га датовати у 3–4. в.

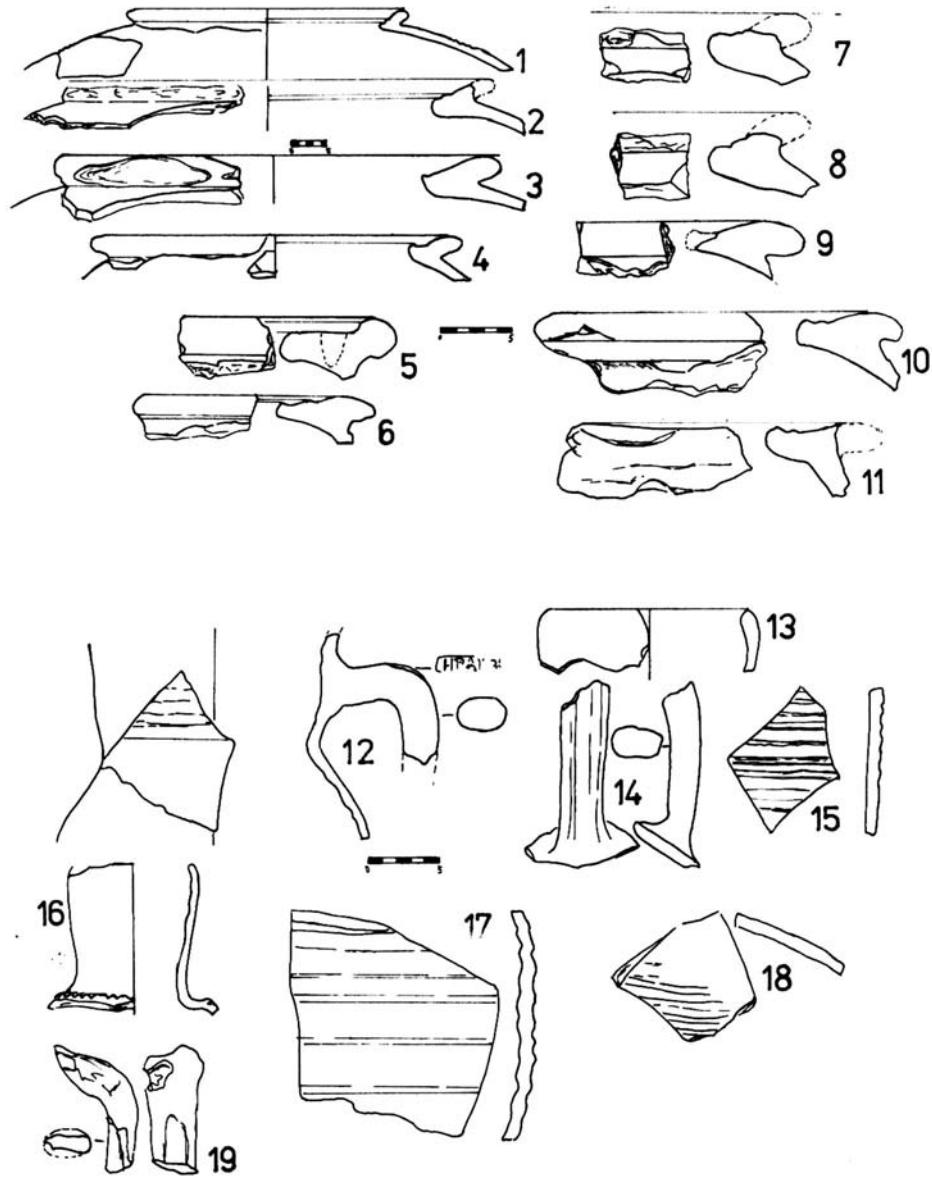

Сл. 9. Лонци
Fig. 9. Pots

11. Лонац – дно, израђен од земље са примесом крупнозрног песка, сиве боје печенја. Због величине комада није могуће прецизније утврдити ком типу лонца ово дно припада, али на основу фактуре могли бисмо га датовати у 3–4. в. 12. Здела – део обода, израђена од пречишћене земље, наранџастоокер боје печенја са траговима наранџастог премаза. Нисам успела да одредим којој врсти здела би овај фрагмент припадао, али на основу фактуре могли бисмо овај комад датовати у период 2–3. в. 13. Здела – део обода, израђена од пречишћене земље, наранџасте боје печенја са наранџастим премазом. Овакву врсту споља закошеног обода срећемо на зделама биконичног, срцоликов профила са узаним дном, крај 1– прва половина 2. в., аналогије: Brukner 1981: Т. 57/61. Овај обод можда може припадати и лонцима ужлебљеног обода, тракасто профилисане канеловане или заравњене ивице, лоптастог трбуха и равног дна, какви се јављају у 2–3. веку, а израђени су углавном од црвене до мрко печене глине. Аналогије: Nikolić-Đordović 2000: 83, тип II/43

Слика 10

1. Питос – обод, израђен од глине са примесом песка, црвеног печенја, на прелому сив, на рамену је чешљасти орнамент у виду водоравних линија. 3. в. (?).
2. Питос – део обода, израђен од земље са примесом песка, наранџастог печенја, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?). 3. Питос – део обода израђен од глине са примесом песка наранџастог печенја, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?). 4. Питос – део обода од земље са примесом песка наранџастог печенја, на прелому сив, глачан. 3. в. (?). 5. Питос – део обода, од земље са примесом песка, наранџасто печен, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?). 6. Питос – део обода, израђен од пречишћене земље, наранџастоокер боје печенја, на прелому тамносив са црним премазом. 1–2. в. 7. Питос – део обода израђен од глине са примесом нека врсте шљунка, наранџастог печенја, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?). 8. Питос – исти подаци као за претходни комад. 9. Питос – израђен од глине са примесом песка и неке врсте шљунка, наранџасто печен, на прелому тамно сив, заглачан. 3. в. (?). 10. Питос – део обода, израђен од глине без примеса, наранџасте боје печенја, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?). 11. Питос – део обода, израђен од глине са примесом песка, наранџастог печенја, на прелому сив, заглачан. 3. в. (?).
12. Амфора – део врата, рамена и дршке, израђена од песковите земље, наранџастосмеђе боје печенја са жућкастобелом енгобом. На дршки је печат, делимично нечитљив (HRA//). Ово је амфора pointског порекла. тер. инв. ЧВ 174/97, друга половина 3–4. в., аналогије: Bjelajac 1996: сл XVII/84, XVIII/86, 89, 90.
13. Амфора – део обода, израђена од пречишћене земље, светлосмеђег печенја са жућкастом енгобом. Овакав конвексан обод среће се на амфорама јајасте форме са наглашеним прелазом обода у врат, а на ободу је печат радионице. Италског порекла. 1. /2–6. в. Међутим, овакав конвексан обод могао би указивати и на чешљаству амфору pointског порекла. Аналогије: Brukner 1981: Т. 158/29–39; Bjelajac 1996: 67–72, Т. XXIII/126.
14. Амфора – дршка, израђена од пречишћене земље, црвеног печенја са жућкастом енгобом.
15. Амфора – фрагмент трбуха, израђен од пречишћене земље, црвене боје печенја са жућкастом енгобом која се отира. Због величине фрагмената није могуће прецизно утврдити којем типу амфора припада.
16. Амфора – овај фрагмент израђен је од пречишћене земље, наранџастог печенја са пластичном траком на

Сл. 10. Питоси и амфоре
Fig. 10. Pithoses and amphoras

прелазу врата у раме и трагом црвеног премаза на врату који је вероватно прекривао обод или дршке. Нисам пронашла аналогије за овај облик. тер. инв. ЧВ 115/00. На основу фактуре 3–4. в. 17. Амфора – фрагмент трбуха од средње пречишћене земље, наранџасте боје печенја, трагови жућкасте енгобе нанете у танком слоју. Због величине није могуће одредити ком типу амфоре припада. 18. Амфора – фрагмент трбуха, наранџасте боје печенја са жућкастом енгобом. Због величине комада није могуће прецизно утврдити ком типу амфоре припада. 19. Амфора – дршка од средње пречишћене земље, наранџасте боје печенја, прекривено жућкастом енгобом. Због величине није могуће прецизније утврдити ком типу амфоре припада.

БИБЛОГРАФИЈА

- Бјелајац, Љ. 1992 Печатна керамика Сингидунума, *Зборник Народног музеја* 14–1: 419–428.
- Bjelajac, Lj. 1990 *Terra sigillata u Gornjoj Meziji*, Beograd.
– 1996 *Amfore gornjomezijskog Podunavlja*, Beograd.
- Bozu, O. 1990 Asezarea dacoromana de la Gradinari – “Saliste” (jud. Caras-Severin), *Banatica* 10: 147–159.
- Брукнер, О. 1987 Импортована и панонска керамичка продукција са аспекта друштвено економских промена, у *Почеци романизације у југоисточном делу провинције Паноније*, ур. М. Стојанов, Београд, 27–44.
– 1992 Нови налази имитације тера сигилате панонске радионице “Х” *ЗНМ* 14–1: 373–378.
– 1995 Имортована и панонска керамика, у *Фрушка гора у античко доба*, ур. Н. Тасић, Нови Сад, 57–109.
- Brukner, O. 1971 Osnovne forme i tehnike rimske-provincijske keramike u Sirmijumu, *Materijali* 8: 33–47.
– 1981 *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad.
– 1990 Rimski nalazi u jugoslovenskom delu Barabarikuma, *Arheološki Vestnik* 41: 199–216.
- Velenrajter, P. 1961 Dosadašnji rezultati ispitivanja limesa u Bačkoj, у *Limes u Jugoslaviji* I, red. M. Grbić, Beograd, 51–58.
- Vikić-Belančić, B. 1965 Neka obilježja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji, *Starinar* 13–14: 89–112.
– 1968 Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba, *Arheološki Vestnik* 19: 509–521.
- Vikić, B. 1971 Karakter rimske keramike Južne Panonije i problematika njene tipologije i kronologije, *Materijali* 8: 93–113.
- Димитријевић, Д. 1975 Сармати и Римљани, у *Шајкашка I*, ур. С. Гавrilović, Нови Сад, 34–67.
- Kiss, K. 1948 Westerndorf Terra Sigillata Gyer, *Archeologia Ertesito* 3: 216–274.
- Марцелин, А. 1998 *Историја*, Београд.

- Oswald, F. 1964 *Index of Figure Types on Terra Sigillata (Samian Ware)*, London.
- Parović-Pešikan, M. 1971 Excavations of a Late Roman villa at Sirmium, *Sirmium* 2: 15–51.
- Петровић, П. 1995 Римски лимес на Дунаву у Доњој Панонији, у *Фрушка Гора у античко доба*, ур. Н. Тасић, Нови Сад, 9–32.
- Премк, А. 1993 Керамичке пећи и продукција раноримске керамике у Сирмијуму, *Сунчани сајт* 2/3: 15–24.
- Рашајски, Р. 1957 Сарматска лончарска радионица из Црвенке крај Вршца, *Рад војвођанских музеја* 6: 39–56.
- Sekereš, L. 1978 Komunikacije u Barbaricumu (I–V v. n. e.), *Materijali* 17: 155–163.
– 1986 Problem takozvanih rimske šančeva u Bačkoj, *Materijali* 22: 144–53.
- Трифуновић, С. и Пашић, И. 2003 “Стари виногради” у Чуругу – вишеслојно археолошко налазиште, *Гласник Српског археолошког друштва* 19: 263–290.
- Fitz, J. 1962 A military history of Pannonia from the Marcomann Wars to the death of Alexander Severus (180–235), *Acta Archaeologica Hungarica* 14, fasc. 1–2: 25–112.
– 1965 Pannonien und die Klientel– Staaten an der Donau, *Alba Regia* 4/5: 73–85.
- Cermanović–Kuzmanović, A. 1982 *Rimska keramika*, Beograd.

УДК: 902.032(497.113 Чуруг):738.032.7

TATJANA RAJKOVIĆ

ROMAN POTTERY FROM THE ARCHAEOLOGICAL SITE “STARI VINOGRADI” NEAR ČURUG

Summary

Archaeological site of »Stari Vinogradi» is situated near Čurug on the right bank of the river Tisa. It is a stratified site—settlement that existed from the Bronze Age to the Middle Ages. The inhabitation was greatest from the 1st century BC to the 1st century AD and in the period of late antiquity (3–4. c.). Roman ceramic ware was found in approximately one third of the objects (houses, pits, trenches) on this site, and could be dated approximately between 1st and 4th century.

Sometimes the potsherds were far too small, so they couldn't be related to the precise type of vessels, and this was one of the main problems I was facing during the work with this material. Also shortage of the finds (like coins or fibulae) that enables more reliable dating of the objects, and unfortunately lack of the published material from the surrounding sites made impossible some further comparison.

All three main types of pottery: kitchen ware, table ware and pottery used for transport of goods are present on this site. Table ware is the most common.

Terra sigillata is represented with few pieces, two of which have stamps (unreadable). Due to the color and the style of decorations fragments could be attributed to Rheinzabern and Westerndorf workshops, that worked during the 2–3. c., and liberated merchandise mainly to the east, to the provinces on the middle Danube. Important is the find of the bowl, made in the technique of imitation of terra sigillata, from the workshop "X" (which worked during the short period in 4. c. somewhere in Pannonia). Bowls from this workshop are unique in form and style of decoration in all of the Empire due to its fabric. Other types of table ware found here (bowls, jugs, beakers) are dated into the 1st or predominantly the 2nd–3rd century.

Pots and lid are greyish and have sand in fabric, which implies, together with their form, that they belong to the 4th century.

Because of its specific content (olive oil and wine) amphoras are important in determination of the trading routes and they show acceptance of the Roman type of diet. Ours are mainly from the Pontus region.

Territory of Bačka was inhabited at the beginning of the 1st century AD by Sarmatae. Their relationship with the Roman Empire was variable: they often attacked and plundered provinces on the right bank of the Danube, together with the tribes living in their vicinity (Quadi, Marcomani). The biggest conflict was in the 169–180 AD (Marcomannic Wars) after which Sarmatae were defeated and calmed down, and after that, according to the historical sources and archaeological

finds, the intensive trading of goods between Barbaricum and Empire started. Also so-called “Mali šanac”, that led from Apatin to Čurug, according to some reaserches, was built then, with the purpose of protection of the occupied territory on the left bank of the Danube.

In the second half of the 3rd century Sarmatae were even organized as the clientele state, between the Roman Empire and Gotic tribes, a new threat that came over the Empire. Fortresses Castelum Onagrinum and Contra Acumincum on the left bank of the Danube were also built in this time. Emperor Constantine kept on ensuring of this part of limes and building system of trenches called “šanci”.

In the second half of the 4th century Rome abandoned system of fortresses on the left bank of the Danube due to the frequent attacks of the barbarians on this sector of limes.

The problem is how did the goods travel and come to the Barbaricum? In today Hungary some roads laeding from Pannonia to Dacia were confirmed, but poorly explored. Existance of the road leading through Bačka (from C. Onagrinum to Contra Acumincum) was assumed. Also, the Tisa and smaller rivers (Jegrička, Mostonga, Čik) were important for trading, and also some of the roads were leading paralel with the “šanci”.

As we have seen, the range of Roman pottery at this site is wide and rich.

Some of the conclusions are: There are only a few fragments that could be dated to the 1st century. That is because of the small presence of Roman army on the Danube during that period, and the tradition of making pottery in the Latene settlement on “Stari Vinogradi”, so the population was well supplied. There is no certain evidence that the pottery was made in the late antiquity at this site, but wide range of vessels with forms that ressemble the shape of Roman pottery are found here. That kind of pottery was made on the some of the nearby settlements (for example at Crvenka near Vršac).

We could accept general conclusions of the other researchers, that the biggest trading was in the period after the Marcoman Wars, and at the beginning of the 3rd century. During the 4th century, because of the conflicts between the Sarmatae and the Roman Empire the exchange of goods decreased.

Further work on exploring and publishing ceramic material from the territory of Barbaricum will certainly improve our knowledge of life, economy and trade routes on the settlements in the vicinity of the Empire and the politics of Romans against people that lived in Barbaricum.